

חמישים שנה לאחר החלטת האו"ם 3379 - "ציונות היא גזענות"

בת-שבע נוייר | 30 בנובמבר, 2025 | גיליון 2066

האשמות מהעת האחרונה ולפיהן ישראל מבצעת רצח עם, אוכפת אפרטהייד ומנהיגה קולוניאליזם על ידי מתנחלים, לא צצו בחלל ריק. המקור האינטלקטואלי להן מצוי בהחלטה 3379 של העצרת הכללית של האו"ם, אשר אומצה לפני חמישים שנה וקבעה כי "ציונות היא צורת גזענות ואפליה גזעית". למרות שבוטלה בשנת 1991, ההיגיון המנחה את ההחלטה נותר בעינו. מאמר זה עוקב אחר האופן שבו הנוסחה "ציונות = גזענות", אשר נולדה כחלק מהתעמולה הסובייטית בעידן המלחמה הקרה, מוסדה באמצעות גופי האו"ם, רשתות של ארגונים לא-ממשלתיים ואקטיביזם אקדמי, וכיצד התפתחה לאוצר המילים המוסרי של השיח העכשווי. במאמר נטען כי האשמות אלה משקפות מסגרת המעוצבת על ידי פוליטיקת הזהויות, המחלקת את העולם ל"מדכאים" ו"מדוכאים" ורואה בהגדרה העצמית היהודית עליונות גזעית. הבנת גנאלוגיה זו חיונית לא רק לבהירות ההיסטורית, אלא גם כדי לנכס חזרה את המשמעות האמיתית של הציונות: תנועת שחרור לאומית של עם המבקש קיום של כבוד במולדתו ההיסטורית, לאחר מאות שנים של גלות ואנטישמיות.

הגלגול העכשווי של "ציונות היא גזענות"

בזמן המלחמה נגד חמאס ברצועת עזה, החלו לצוף בשיח המרכזי במערב האשמות ולפיהן ישראל מבצעת רצח עם ואוכפת משטר אפרטהייד. [מפרופסורים באוניברסיטאות ליגת הקיסוס](#) ועד [לראש העיר החדש של ניו יורק](#) ולאנשי [תרבות מובילים](#), האשמות אלה נעשו צו השעה בתפקידן כסמן המוסרי החדש.

משמיעי הטענות מציינים את המחיר הכבד שגבתה מלחמת "חרבות ברזל" ברצועת עזה, את הרטוריקה של מספר שרים בממשלת ישראל, ואת התביעה נגד ישראל בבית הדין הבינלאומי לצדק במסגרת האמנה נגד רצח עם. גורמים אלה, כשהם נכרכים בהקשר הנוכחי ובהתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני, העצימו נרטיב שהחל לפני עשרות שנים, הרבה לפני המלחמה. הוויכוח הפנימי בישראל על עתיד הסכסוך הישראלי-פלסטיני ממושך וממושך, אולם משמיעי הטענות החריפות אינם מונעים בדרך כלל מביקורת בונה ולגיטימית על מדיניותה ופעולותיה של ישראל, אלא מסדר יום שמתנגד לעצם הלגיטימיות של ישראל וזכותה להתקיים. די להביט על הסביבה שלאחר הפסקת האש ברצועת עזה מאוקטובר 2025 ואילך, ולהיחשף לקריאות [של ארגונים בגלוי ל"פירוק" ישראל](#), כדי להבין

ששלום אינו יעד של גורמים אלה, וכי מה שעל הפרק עבורם אינו גבולות המלחמה שלאחר 1967, אלא אלה שלפני 1948; כלומר, לפני הקמת מדינת ישראל.

הטרמינולוגיה המאשימה הייתה נוכחת כבר לפני ה-7 באוקטובר 2023, ונפוצה במשך שנים בדוחות של ארגונים לא ממשלתיים, קמפיינים בקמפוסים והצהרות של האו"ם, שתיארו את ישראל במונחים אלה בדיוק. היסודות הקונספטואליים להאשמות אלה הם בני כחצי מאה - החלטה 3379 של העצרת הכללית של האו"ם שאומצה ב-10 בנובמבר 1975 וקבעה כי "ציונות היא צורה של גזענות ואפליה גזעית". למרות שההחלטה בוטלה רשמית בשנת 1991, השפה וההיגיון שבבסיסה שרדו ונדדו בשקט אל המוסדות, הרשתות החברתיות והביטויים האתיים השולטים כיום בחברה האזרחית העולמית. הטענה שציונות שווה גזענות מעולם לא עברה מהעולם; היא פשוט נוסחה מחדש.

וכך, הדנ"א הקונספטואלי של החלטה 3379 עדיין חי וקיים בהאשמות המופנות נגד ישראל כיום. הבנת הגנאלוגיה אינה עניין של דיוק היסטורי בלבד; היא חיונית לניסוח תגובה יעילה, כזו שתחליף טענות מתגוננות בניכוס מחדש של הציונות כביטוי לגיטימי להגדרה עצמית ושחרור יהודי, ולא כאידיאולוגיה של הדרה.

מהמלחמה הקרה לוועידת דרבן

שורשיה של החלטה 3379 נעוצים במערכה האידיאולוגית שהתנהלה במלחמה הקרה. בשנת 1965, במהלך המשא ומתן על האמנה הבינלאומית לביעור כל צורות האפליה הגזעית (CERD), ביקשה ברית המועצות להשוות בין ציונות לגזענות ולנאציזם. הטקטיקה נועדה להסיט מעליה את הביקורת האמריקאית בדבר האנטישמיות הסובייטית. לאחר ניצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים ב-1967 העצימה מוסקבה את הקמפיין והציגה את המדינה היהודית כמי שאימצה את המוסר של אלה שביקשו להשמידה.

נכון ל-1975, רטוריקה זו כבר הבשילה להחלטת או"ם בהובלת הגוש הסובייטי, הליגה הערבית וארגון המדינות הבלתי מזדהות, היא החלטה 3379. המהלך סימן את הציונות כגזענית מטבעה והגדיר מחדש את ישראל כמדינה שאינה חלק ממשפחת העמים. בשנת 1991, לאחר יותר מעשור של מאמצי שתדלנות מצד ארגונים יהודיים, דיפלומטים ישראלים וחברי פרלמנט בינלאומיים, בוטלה החלטה 3379 על רקע מלחמת המפרץ וועידת השלום במדריד. עם זאת, הנרטיב שרד דרך הרשת הצפופה של ועדות האו"ם - ובראשן "הוועדה למימוש זכויות הבלתי ניתנות לערעור של העם הפלסטיני" (CEIRPP) ו"החטיבה לזכויות הפלסטינים" (DPR) - שהמשיכו לתאר את ישראל במונחים של שליטה קולוניאלית ואפליה גזעית. כל דוח שנתי, כנס ותערוכה סייעו לשמר את הארכיטקטורה הקונספטואלית שהחלטה 3379 בנתה.

ועידת האו"ם נגד גזענות בדרבן בשנת 2001 סימנה את הופעתה המחודשת של ההחלטה במתכונת של חברה אזרחית. בוועידה כינו ארגונים לא-ממשלתיים את ישראל "מדינת אפרטהייד גזענית" וקראו לחרם עולמי עליה. מקום הוועידה, דרום אפריקה שלאחר האפרטהייד, העניק להאשמה משקל סמלי. ארבע שנים לאחר מכן, תנועת ה-BDS (חרם, סנקציות ומשיכת השקעות) מיסדה את המסגור, כאשר מיקמה עצמה בתוך השיח הגלובלי של צדק גזעי ודה-קולוניזציה. נכון ל-7 באוקטובר 2023, רעיונות אלה כבר הוטמעו בתוכניות לימודים באוניברסיטאות, בדוחות של ארגונים לא-ממשלתיים ובאוצר המילים של אקטיביסטים. המשוואה הישנה "ציונות = גזענות" התגלגלה לצורות רטוריות חדשות.

הלסיקון החדש: ג'נוסייד, אפרטהייד, ופוליטיקת זהויות

ההאשמות הנוכחיות ברצח עם ואפרטהייד הן המוטציה האחרונה בגנאלוגיה של המוסר. בתוך שעות ספורות לאחר התקפת חמאס על הנגב המערבי פרצו ברחבי בירות המערב מחאות שהאשימו את ישראל ברצח עם, לרוב תוך שימוש בדימויים של נאצים ומחנות ריכוז. האנלוגיה, שבעבר הייתה היפוך סובייטי מחושב, עברה נורמליזציה והופצה בחופשיות על שלטים, דרך עצומות וברשתות החברתיות.

הנרטיב עושה שימוש בדקדוק של פוליטיקת הזהויות, שבמסגרתה מידות טובות ואשמה מוקצות לפי קטגוריות של "מדוכא" ו"מדכא". לפי סכימה זו, ישראל החזקה צבאית והמזוהה עם המערב, אשר רוב אוכלוסייתה נתפסת כ"לבנים יהודים" (למרות שרק מיעוט הוא ממוצא אירופאי), היא בהכרח הצד המדכא. הסיפור היהודי של תפוצות, רדיפה והיעדר מעמד אזרחי נמחק; הכוח היהודי מתפרש באופן שגוי כהוכחה לפריבילגיה. האסימטריה בכוח הצבאי מחליפה את ההיסטוריה של איום קיומי.

כוחו של מסגור זה ממחיש עד כמה יעיל היה המיזוג בין תפיסות בינאריות של סוף המאה העשרים עם הרטוריקה של האקטיביזם העכשווי. עבור רבים, "דה-קולוניזציה" כיום הוא סמל לצדק, וכמעט בלתי אפשרי לדמיין יהודים כמשהו אחר מלבד סוכני דיכוי. התוצאה היא היפוך קוגניטיבי: הקמתה של ישראל כתנועה לשחרור לאומי מתפרשת מחדש כמעשה של שליטה גזעית.

מדוע הנרטיב עמיד

עמידותו של הנרטיב "ציונות היא גזענות" חושפת כיצד רעיונות שהצליחו להכות שורש מסוגלים לשרוד יותר מיוצריהם. חותמת האו"ם העניקה לנוסחה סמכות נורמטיבית; הפצתה דרך ארגונים לא-ממשלתיים ורשתות אקדמיות העניקה לה כושר הישרדות. על רקע המעבר בשמאל העולמי מעיסוק במעמד לעיסוק בזהות כציר תפיסתי מרכזי, הטענה הסובייטית הישנה הותאמה בקלות, ותורגמה לשיח האוניברסלי על גזע, כוח ופריבילגיה.

עמידות המשוואה אינה תוצאה של בורות, והיא גם לא הייתה בלתי נמנעת. זהו נרטיב המציע מיפוי פשטני של העולם - קורבנות ורשעים, חלשים וחזקים - ובתוך מפה זו מורכבותה של ישראל נעלמת. כל תחייה של הרעיון, מוועידת דרבן דרך BDS ועד לשיח "רצח עם" של ימינו, מפעילה מחדש את אותו מבנה משמעות שהחלטה 3379 קבעה לראשונה. הטענה היא אותה טענה - רק אוצר המילים משתנה.

מבחינת ישראל ושותפותיה, התמודדות עם הרטוריקה הנוכחית דורשת יותר מאשר הפרכה דקדקנית שלה. הגיעה העת לנכס מחדש את השדה שבו מתנהל הוויכוח. המשימה אינה רק לחשוף את המקורות הסובייטיים של ההאשמה, אלא להראות עד כמה עמוק הוא העיוות שמחוללת ההאשמה למשמעות המוסרית וההיסטורית של התחייה הלאומית היהודית.

את הציונות יש לנסח מחדש לפי מה שתמיד הייתה ונשארה: תנועת השחרור הלאומי של עם המבקש קיום של כבוד במולדתו ההיסטורית, לאחר מאות שנים של גלות ורדיפה. הכרה כזו בציונות תשבש את הבינאריות הפשטנית של מדכאים-מדוכאים השולטת בשיח המערבי, ותחזיר את הבהירות לשיחה.

מסקנות

הנוסחה "ציונות היא גזענות" נולדה מתוך ציניות סובייטית, טופחה על ידי מוסדות האו"ם, ונולדה מחדש במאה הנוכחית דרך שיח של אפרטהייד, קולוניאליזם ורצח עם. עמידותה משקפת את יכולת ההסתגלות שלה: המצאה פוליטית שעוצבה מחדש כהאשמה מרשיעה.

חמישים שנה מאוחר יותר, המשימה אינה רק להפריך את ההאשמה, אלא להשיב את הבהירות ההיסטורית. על ידי מיקום הציונות בהקשר אליו היא שייכת – תנועת שחרור לאומי של עם היסטורי – ישראל תוכל לתבוע בחזרה את אוצר המילים של צדק והגדרה עצמית, שאחרים ניכסו לעצמם.

במובן זה, התגברות על מורשת החלטה 3379 אינה עניין היסטורי גרידא. זו פעולה של שיקום אינטלקטואלי ומוסרי, מאמץ להחזיר את שפת זכויות האדם למטרתה האוניברסלית ולהזכיר לעולם שסיפור השחרור היהודי הוא במהותו סיפור של שחרור, לא של דיכוי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט